

УДК 378.147:504

Олена Слатвінська

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ ШЛЯХОМ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЇХ МИСЛЕННЯ

У статті досліджується формування екологічної компетентності випускника ПТНЗ через виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточення, стану навколишнього середовища як до найвищих суспільних цінностей.

Ключові слова: екологічна компетентність, ПТНЗ, ПТО.

В статье анализируется формирование экологической компетентности выпускника ПТУ посредством воспитания человека в духе ответственного отношения к собственному здоровью, здоровью окружающих, к состоянию окружающей среды как к наивысшим общественным ценностям.

Ключевые слова: экологическая компетентность, ПТО, ПТУ.

Education, in the spirit of responsible attitude to the state of the environment, the health of others, for their own health, as the highest social values characterize modern society, which requires the achievement of a new quality of the final result of the educational sphere - the formation of environmental competence graduate student in vocational schools.

Key words: environmental competence, in vocational schools, vocational education.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточення, стану навколишнього середовища як до найвищих суспільних цінностей. Особливості постіндустріального суспільства, тенденції зміни соціально-економічного середовища вимагають адаптації людини до мінливих умов, зокрема, у виробництві – до нових технологій, зумовлюють необхідність наявності у кваліфікованих фахівців умінь орієнтуватися на ринку праці, уміти самостійно працювати з інформацією, приймати рішення у нестандартних виробничих ситуаціях, виявляти готовність пов'язувати свою кар'єру з продовженням освіти; змінювати профіль діяльності залежно від змін стратегії розвитку підприємства, технологій та ін.

Необхідність такого підходу у професійно-технічній освіті обумовлена соціально-економічними, політичними, духовно-моральними змінами, що характеризують сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату даної освітньої сфери – формування екологічної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ).

Педагогічні технології як сукупності засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та виховання дозволяють успішно реалізовувати завдання професійної освіти. Педагогічні технології повинні відповідати деяким основним методологічним вимогам: *концептуальності* (кожній педагогічній технології притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети); *системності* (педагогічній технології мають бути властиві ознаки логіки процесу, його цілісності); *можливості управління* (передбачає можливість діагностичного планування, проектування процесу профнавчання, виховання, оволодіння майстерністю здорового способу життя); *ефективності* (сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти).

Потік інформації у сучасному світі вимагає застосування таких методів навчання, які дозволили б ефективно передавати доволі великий обсяг знань, забезпечили високий рівень оволодіння матеріалом, який вивчається. Інтерактивні технології навчання формують компетентність, критичне мислення та діалогове спілкування учнів ПТНЗ, розширюють їхні пізнавальні можливості у здобутті, аналізі та застосуванні інформації, є базою для формування умінь та навичок у майбутній професійній діяльності [1; 5]. Модернізація професійного навчання неможлива без актуалізації питання повного управління навчальним процесом, відтворення всіх навчальних дій, корекції навчального процесу, оперативного зворотного процесу з метою отримання гарантії досягнення запланованих результатів, виражених у діях тих, хто вчиться, та послідовній орієнтації педагога на чітко сформульовані цілі навчання [11; 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Просвітницько-профілактична діяльність ПТНЗ має бути спрямована на формування екологічних знань, компетенцій молоді щодо охорони навколишнього середовища, наслідків небезпечної поведінки, вироблення навичок здорового способу життя, сприяння формуванню культури та позитивного ставлення до власного здоров'я [6; 7; 9]. Система професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні на сучасному етапі знаходиться на перетині питань використання традиційних технологій та інтерактивних методів та прийомів навчання [2; 3]. Вітчизняні теоретики та практики О. Беспалько, Н. Заверико, Н. Зимівець, О. Стойко, О. Пісоцька, В. Оржеховська, В. Петрович, Л. Сущенко, С. Терницька запропонували нові соціально-педагогічні технології формування здорового способу життя дітей та молоді [9]. Вирішення проблеми підготовки майбутніх кваліфікованих робітників якісно нового рівня потребує удосконалення навчального процесу шляхом пошуку та впровадження нових технологій навчання не тільки спецпредметами, а й упровадженню програм у ПТНЗ еколого-охоронної та здоров'яспрямовуючої діяльності, про що свідчать роботи Ю. Бойчука, О. Герасимчук, О. Гуренкової, Н. Величко, І. Павленко, Д. Кавторадзе, В. Капустіна, Л. Лук'янової [6]. Так, у працях О. Балакіревої, О. Вакуленко, Л. Ващенко, Л. Жаліло, Н. Комарової, Р. Левіна, С. Омельченко, О. Яременка адаптовано до українського контексту міжнародні концептуальні засади сприяння здоров'ю як теоретичні основи формування здорового способу життя. Збереження здоров'я підростаючого покоління - це інвестиції в майбутнє країни, бо сприяє зменшенню дефіциту трудових ресурсів. Реалізація здоров'язберігаючої функції освіти має відбуватися через формування ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Мета написання статті полягає саме у висвітленні ідеї формування екологічної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Професійна освіта, починаючи з початкової-професійно-технічної, також повинна забезпечувати функцію збереження здоров'я, яка останнім часом набула вагомої суспільної значущості. Формування ціннісних орієнтацій та компетенцій - досить складний і тривалий процес. До моменту вступу в ПТНЗ молодь уже має критерії життєвих цінностей, але цей вік є переломним для їх становлення. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я, до природи є однією з найважливіших якостей внутрішньої структури особистості і не може з'явитися само по собі, а формується протягом певного часу і є результатом впливу освіти та середовища. У Законі України «Про професійно-технічну освіту» завдання проведення оздоровчої або здоров'язберігаючої діяльності та формування позитивної мотивації до здорового способу життя в учнів ПТНЗ безпосередньо не ставляться. Однак час вимагає внести корективи про доповнення ряду завдань для професійної освіти у відповідних законах України, оскільки навчання в системі ПТО припадає на активний період розвитку і становлення особистості.

Аналізуючи проблему глобального впливу суспільства на природу, виокремлюємо проблему органічного запровадження екологічних компонентів у загальноосвітній процес та істотного збільшення його дидактичного навантаження. Розв'язати ці проблеми можливо лише за умови створення системи екологічної освіти й виховання. Екологія як галузь знань набуває інтенсивного поширення, істотно впливає на всю систему освіти, передусім, на переорієнтацію цілей загальної середньої та профтехосвіти, а також на якість підготовки і перепідготовки

фахівців, покликана формувати широкий погляд на навколишній світ, людство та природу [8].

У сучасному методологічному контексті спостерігається прагнення створити єдину екологічну науку [13], що дозволить систематизувати всі екологічні знання, сформувати так звану «екологічну картину світу», яка ґрунтується на засадах екологічного підходу. Екологічна освіта - це не частина освіти, а новий сенс і мета сучасного освітнього процесу - унікального засобу збереження й розвитку людини і продовження людської цивілізації, це процес, який перебуває в постійному розвитку і є результатом переорієнтації та узгодження різних дисциплін. Розробка чітких концептуальних та методологічних орієнтирів, визначення предметного поля й окреслення статусу сучасної екології в системі наукового знання сприятимуть як удосконаленню процесу свідомого набуття учнями екологічних знань, так і підвищенню його ефективності.

Екологізація освіти органічно пов'язана з гуманізацією системи освіти в цілому. Наразі існують різні точки зору щодо цілепокладання екологічної освіти. Зокрема І.Д. Зверев головною метою екологічної освіти вважає формування екологічної культури, ознаки якої постульовані в такий спосіб: збагачення позитивного і практичного досвіду взаємодії людини і соціоприродного середовища; формування відповідального ставлення особистості і суспільства до природи, матеріальних і духовних цінностей; визнання пріоритету всіх форм життя як умови існування людини; забезпечення всебічного розвитку людини, її здатностей і творчих здібностей, добробуту в умовах оптимізації системи природа – людина [4].

На думку багатьох науковців, у сучасній екологічній освіті наголос необхідно робити не на оцінюванні знань законів природного середовища, а на рівні екологічної вихованості, екологічної відповідальності учнів. Так, С.В. Шмалей головною метою й результатом сучасної екологічної освіти і виховання [14] називає формування екологічної компетентності учнів, яку дослідниця трактує як інтегральний особистісний розвиток школяра, що об'єднує нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний та практичний компоненти й забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування. Для цього необхідно проводити екологізацію навчально-виховного процесу всіма блоками навчальних планів, вводити нові нормативні і спеціалізовані екологічні курси, створювати профільні еколого-природничі освітні інституції різного рівня, поглиблено вивчати ряд предметів. Саме такий підхід, на думку науковців, сприятиме перетворенню декларативної екологічної свідомості на таку, що відповідатиме конкретному ставленню до навколишнього природного середовища, оскільки вплив моральних закликів, епізодичних інформацій є здебільшого тимчасовим.

У свою чергу, З.Снісар виділяє основні підходи щодо вивчення передового досвіду та педагогічних інновацій: діагностичний (бесіда, спостереження, комп'ютерне опитування, анкетування, тестування, педагогічний консиліум з метою виявлення освітнього рівня педагогічних працівників, їх теоретико-методологічної, соціокультурної, загальноосвітньої, психолого-педагогічної підготовки); аналітичний (глибокий аналіз структури навчально-виховного процесу ПТНЗ, організаційно-педагогічної діяльності, освітнього рівня педагогічних кадрів, виявлення труднощів у здійсненні навчально-виховної роботи, вивчення соціальних та культурних можливостей навколишнього середовища, виявлення рівня готовності педагогічного колективу до роботи за затвердженим статутом ПТНЗ); метод структурної діагностики та прогнозування (підготовка та заповнення діагностичних карток з метою визначення рівня готовності до творчого пошуку, створення організаційно-функціональної структури та системи діяльності педагогічного й учнівського колективів); визначення шляхів упровадження інноваційної системи в практику професійно-технічної освіти і виховання, розробка критеріїв оцінки управлінського, педагогічного та виробничого досвіду; формування моделі передового педагогічного досвіду (інновації) працівниками методичної, психологічної та науково-інформаційної служб [11].

Розвиток інноваційного освітнього середовища викликає необхідність формування в об'єктів та суб'єктів навчальної діяльності як базових, так і професійних компетенцій, а також оновлення типу життєдіяльності навчального закладу, що, у свою чергу, передбачає більш

ефективне використання інформаційних ресурсів, суттєві зміни в організації інформаційного забезпечення інноваційної діяльності педагогічних працівників, інформатизації управління, створення баз даних, програм, реалізація яких сприятиме підвищенню якості управління інноваційними процесами в освітніх навчальних закладах. Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах має бути цілісною узгодженою системою процесів навчання, виховання й розвитку особистості на засадах екологізації, яка спрямована на формування морально-етичного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної самореалізації та в повсякденному житті.

Спрямованість науково-методичної роботи має визначатися сьогоднішнім та перспективами розвитку професійних навчальних закладів, які мають постійно обґрунтовано коригувати зміст, визначати форми та методи навчально-виховної діяльності, розробляти та випробовувати нове дидактичне забезпечення навчального процесу, нові прогресивні технології навчання [1-3]. Для успішного управління в умовах модернізації професійного навчання варто опиратися на специфіку цієї діяльності, яка висуває до людини такі вимоги: компетентність, гідність і відповідальність; почуття нового й уміння ризикувати; чутливість і рухливість; високу працездатність; уміння грамотно працювати з інформацією. Інноваційна діяльність у ПТНЗ, упровадження в навчально-виховний процес нетрадиційних технологій навчання вимагають науково-методичного забезпечення. Спрямуванню інноваційних педагогічних технологій на модернізацію професійної підготовки сприятимуть зміни структури управління ПТНЗ та змісту функціональних обов'язків заступників, створення в навчальному закладі оптимальних умов: мотиваційних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових, науково-методичних, організаційних, інформаційних, нормативно-правових. Модернізація професійного навчання неможлива без актуалізації питання повного управління навчальним процесом, відтворення всіх навчальних дій, корекції навчального процесу, оперативного зворотного процесу з метою отримання гарантії досягнення запланованих результатів, виражених у діях тих, хто вчиться, та послідовній орієнтації педагога на чітко сформульовані цілі навчання [10]. В. Паржницький, досліджуючи впровадження інноваційних технологій у навчальний процес професійно-технічних навчальних закладів, робить висновок, що якісна підготовка конкурентоспроможних робітничих кадрів потребує творчого підходу інженерно-педагогічних кадрів професійно-технічних навчальних закладів до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки, нових педагогічних технологій.

Не дивлячись на спроби вирішення названих проблем, усе ж не досить науково обґрунтованими залишаються основи формування екологічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах.

Висновки. Поняття компетентності містить набір знань, навичок і уявлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі. Уже давно назріла необхідність формувати екологічну компетентність, позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя у своїх учнів шляхом використання інноваційних технологій навчання в умовах стандартизації професійної освіти. Необхідність пошуку методів формування екологічної компетентності випускників професійно-технічних навчальних закладів є невідкладним завданням для профтехосвітян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багиев Г. Л., Наумов В. Н. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода [Электронный ресурс] // Энциклопедия маркетинга. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru/read/m21/>.
2. Гаврилюк О. О. Спрямування освітніх інноваційних процесів на модернізацію професійного навчання // Педагог професійної школи [Текст] : метод. посіб. (за матеріалами всеукраїнського на спрямування освітніх інноваційних процесів на модернізацію професійного навчання науково-методичного семінару «Інноваційні методики у професійній підготовці кваліфікованих робітників (21 вересня 2009 р.)»; за заг. ред.

- Т.М.Герлянд. – К. : ІПТО НАПН України, 2009. - Вип. 1. – С.21-31.
3. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения / Долгоруков Александр Михайлович. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600/evolkov.net/learn/.../case.study.html
  4. Зверев И.Д. Экологическое образование и воспитание : узловые вопросы / Зверев И.Д. // Экологическое образование : концепции и технологии: сб.научн.тр. – Волгоград :Перемена, 1996. – С.72-81.
  5. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, Г. І. Коберник та ін. – К. : Наук. світ, 2004. – 85 с.
  6. Лук'янова Л.Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. Наук : 13.00.04 / Лук'янова Лариса Борисівна. – К., 2006. – 465 с.
  7. Лях Т. Л. Використання інтерактивних методів у програмах з формування здорового способу життя / Т. Л. Лях, Т. В. Журавель // Основи громадського здоров'я : теорія і практика : навч.-метод. посіб. / [Т. П. Авельцева, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько] ; за заг. ред. О. В. Безпалько. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – С. 152–216.
  8. Мамедов Н.М. Технология определения уровня подготовки учащихся по экологии (поиски оснований) / Мамедов Н.М., Суравегина И.Т. // Экологическое образование: концепции и технологии : сб.научн.тр. – Волгоград : Перемена, 1996.- С.127-138.
  9. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя : навч.-метод.посіб. / В.М.Оржеховська, О.О.Єжова. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010.- 188 с.
  10. Паржницький В. В. Інноваційні педагогічні технології та шляхи впровадження їх у навчальний процес ПТНЗ / В.В. Паржницький // Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи: Науково-методичний збірник / упорядник Н. І. Бугай. – Вип. 1. – К., 2005. – 236 с.
  11. Селізар В. М.Впровадження в навчально-виховний процес ПТНЗ інноваційних технологій : Педагог професійної школи [Текст] : методичний посібник (за матеріалами всеукраїнського на спрямування освітніх інноваційних процесів на модернізацію професійного навчання науково-методичного семінару «Інноваційні методики у професійній підготовці кваліфікованих робітників (21 вересня 2009 р.)» / за заг. ред. Т.М.Герлянд. – К.: ІПТО НАПН України, 2009. - Вип. 1. – С.73-81.
  12. Сурмін Ю. Функціональні можливості методу ситуаційного навчання / Сурмін Ю. [упор. О. Сидоренко, В. Чуба]. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 58-62.
  13. Трусов Ю.П. О предмете и основных идеях экологии // Философские проблемы глобальной экологии / редкол. : Е.Т. Фадеев (отв. ред.) и др. – М. : Наука, 1983. – С. 79-92.
  14. Шмалей С.В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : монографія / Херсонський держ.ун-т. – Херсон, 2004. – 369 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Слатвінська Олена Анатоліївна – кандидат біологічних наук, докторант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Надійшла до друку 15.12.2012 р.